

DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-673-681

УДК 347.92

В. Л. ЗУБАЧ,
аспірант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*
ORCID: 0009-0000-2117-6628

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ НАРИС СТАНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ОГЛЯДУ НА ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

У статті зроблено спробу осмислення основних етапів розвитку цивільного процесуального законодавства та реалізації в широкому історичному контексті на ниві вітчизняного правознавства європейських правових цінностей, що відображають право на справедливий судовий розгляд. Аналізуються правові пам'ятки українського права та процесу. Обґрунтовується теза щодо унікальності національного досвіду здійснення правосуддя у цивільних справах і важливості продовження робіт з європеїзації цивільної процесуальної системи розгляду правових спорів.

Ключові слова: верховенство права, принципи цивільного судочинства, змальовність, ЦПК України, історико-правовий метод дослідження.

Zubach Vasyl. Historical and Legal Essay on the Formation of Civil Procedural Legislation in View of the Rule of Law Principle

The article attempts to comprehend the main stages of development of civil procedural legislation and the realisation in a broad historical context in the field of domestic jurisprudence of European legal values reflecting the right to a fair trial. Legal monuments of Ukrainian law and process are analysed. The thesis about the uniqueness of national experience of justice in civil cases and the importance of continuing work on Europeanisation of civil procedural system of consideration of legal disputes is substantiated.

Key words: rule of law, principles of civil proceedings, adversarial proceedings, CPC of Ukraine, historical and legal method of research.

Актуальність теми. Багата спадщина вітчизняної правової думки та законодавства спонукає нас знову звертатися до історичного досвіду, об'єктивно аналізувати події минулого, вибудовуючи логічний ланцюжок важливих історичних фактів, виявляти закономірності й суперечності становлення української держави та її права в найбільш значущі періоди їхнього розвитку. Вважаємо, що історико-правовий контекст у дослідженнях цивільного судочинства

* Zubach Vasyl, Postgraduate Student of Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine

чинства сьогодні набуває особливої актуальності з огляду на проведення повномасштабного реформування законодавства, кардинальну зміну ідейної основи організації судової влади та здійснення правосуддя.

Огляд літератури. До історико-правових аспектів розвитку цивільного судочинства в різний час зверталися Ю. В. Білоусов, С. С. Бичкова, Н. Л. Бондаренко-Зелінська, О. В. Гетманцев, К. В. Гусаров, А. Г. Гулик, В. В. Комаров, В. А. Кройтор, Ю. Д. Притика, І. О. Ізарова, Г. П. Тимченко, С. Я. Фурса, М. М. Ясинок та інші вчені-процесуалісти. Представляючи різні школи цивільного процесуального права, дослідники збагатили цивілістичну науку та задали нові напрями дискусій щодо його вдосконалення, зокрема щодо доктрини верховенства права в цивільному судочинстві, яка, втім, ще не отримала належного розвитку.

Постановка проблеми дослідження. Є всі підстави стверджувати, що однією з цілей глибоких перетворень є імплементація ідей верховенства права в усіх сферах правового регулювання. Це зумовлює постановку нових дослідницьких завдань, які не можуть бути успішно вирішені поза пізнанням еволюційного напрямку розвитку національного цивільного судочинства та сприйняттям загально визнаних цінностей сучасного правопорядку, в основі яких – права і свободи людини та громадянина, фундаментальні процесуальні гарантії та стандарти їх забезпечення. Зрештою, йдеться про засвоєння необхідного знання з уроків пережитого, неповторення його помилок, побудову такої європейської держави, яка має давні демократичні та правові традиції.

Мета і завдання дослідження. Метою і завданням цього дослідження є аналіз історичного розвитку належних судових процедур на ниві вітчизняного правознавства, що є невід’ємною передумовою вивчення нових правових явищ, зокрема і принципу верховенства права в цивільному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Руська Правда, як збірник правових норм Києво-Руської держави, започаткувала становлення українського права та процесу. Виникнувши на основі звичаїв, Руська Правда надавала перевагу переважно процедурам самозахисту та самоправства. При цьому основним фактором руху справи був інтерес позивача. Процес починався зі скарги (позову) потерпілого, після чого відбувалося змагання сторін перед суддею, і за його результатами виносилося рішення. Розгляд справи, очевидно, був гласним і усним. Привертають до себе увагу процедури досудової підготовки справи (заклич, зведення, гоніння сліду), можливі засоби доказування своєї позиції – показання свідків, речові докази, зізнання, суди Божі.

Незважаючи на події, що відбулися, та окупацію українських земель, законодавство Києво-Руської держави не лише не втратило свого значення, а й справило істотний вплив на формування правової системи Великого князівства Литовського та Польського королівства.

Перший Литовський статут, ухвалений 1529 р., органічно об’єднав деякі положення Руської Правди, норми права звичаїв (українського, білоруського

і литовського), низку пунктів із польських і німецьких судових книг, зокрема, із Саксонського зеркала. Розділ 6 мав назву «Про суддів». Він зберігав колишні основні риси судового процесу. Другий Литовський Статут, ухвалений 1566 р., продовжив роботу з поліпшення правового регулювання процесуальних правовідносин. Розділ 4 вже називався «Про суддів і суд». За загального змагального характеру цивільного судочинства Статут містив і деякі новели, які свідчать про зростання ролі суду в суспільному житті. Зокрема, неявка до суду без поважних причин розглядалася як прояв неповаги до суду; майнова відповідальність наставала і за спроби введення суду в оману щодо обставин спірної справи. Третій Литовський статут було ухвалено в 1588 році. У основі судового процесу – принцип змагальності. Артикул 54 мав назву «Яко сторони у суду за позви заховатися мають, а судь ижьбы з голови ничого не судидь» і містив детальний опис судової змагальної процедури.

Наступний період вітчизняної історії стоїть особно в низці подій минулого. Цей проміжок часу в історії української державності, відомий як етап національної визвольної боротьби українського народу. У період з 1648 по 1654 р. існувала судова система, яка відповідала адміністративно-територіальному поділу Гетьманської держави. Судочинство провадилося на основі козацького звичаєвого права, поширення набули судові прецеденти. Суди також у своїй практиці застосовували церковне право, акти гетьманської влади, магдебурзьке право, гетьманські міжнародні договори та інші владні документи. Судовий процес Гетьманщини був заснований на демократичних засадах змагальності, диспозитивності, виборності суддів, гласного й відкритого судового розгляду, колегіального вирішення справ та доступності судових засобів.

Аналізуючи реформаторську діяльність у судочинстві українських гетьманів П. Полуботка і Д. Апостола, Б. Р. Стецюк зауважує, що часи їхньої діяльності пов'язані з відстоюванням самостійності Гетьманщини перед загрозою російського царизму. Так, своїми першими універсалами від 19 листопада 1722 р. П. Полуботок заборонив старшині залучати козаків до робіт у себе і знімати з них наклади в судах. Універсалами, виданими П. Полуботком у червні 1722 р. та в січні 1723 р., було структуровано ієрархію загальних судових органів і поставлено чітку послідовність стосовно подання та розгляду апеляцій в них і тим самим обмежено судову компетенцію I Малоросійської колегії, у віданні якої залишилися лише функції вищої апеляційної інстанції.

Справу П. Полуботка щодо захисту судової системи і судочинства Гетьманщини від зазіхань Росії та реформування правової системи проводив гетьман Д. Апостол, який почав відновлення інститутів колегіального судочинства та апеляційних інстанцій. Результатом цієї роботи стали «Решительные пункты», які були введені в дію указом Петра II. У них містилися положення про судовий устрій, судочинство і правову систему Гетьманщини⁵.

Сьогодні стає дедалі очевиднішим, що проведені реформи не справили, та й, по суті, не могли справити істотного впливу на судову систему та цивільне судочинство. Скоріше, їх можна розглядати як спробу більш-менш оптимального пристосування до реалій, що тоді склалися. Самодержавна влада не була зацікавлена в кардинальних змінах свого устрою. Не йшлося про становлення сильної судової влади, яка могла б бути рушійною силою розвитку держави, суспільства і права в умовах гострих політичних процесів того часу.

Як відмічає Т. О. Остапенко, вирішальним напрямом проведення систематизації норм права в Україні-Гетьманщині є розробка та прийняття комплексного правового акта – «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. Важливим джерелом цього кодексу було звичаєве право, яке відображало національні особливості розвитку українського права. Кодифікаційна комісія також використала: нормативно-правові акти гетьманської адміністрації: універсали, інструкції, розпорядження гетьмана, інструкції Генеральної військової канцелярії; договори українських гетьманів з російськими царями; джерела російського права, зокрема інструкцій, указів, маніфестів, регламентів, статутів, положень, зводів тощо⁶. Судовим процесам присвячувалися положення глави 7 «Про суди і суддів та інших осіб, що належать до суду, і про утримання судового порядку в судових установах», глави 8 «Про чолобитчиків та відповідачів, також про судовий процес або про судовий процес та докази, про декрети або вироки, про апеляції та про штрафи: як засудженим за неправильний позов, так і тим, хто засуджений за неправосуддя». Положеннями збірника детально врегульовано практично всі стадії судового процесу, правові статуси позивача та відповідача, порядок доказування у справах і судові докази. Важливе значення мало також розмежування цивільного та кримінального процесів: у кримінальних справах панував слідчий принцип процесу, тоді як у цивільних – змагальний, а також можливість мирного врегулювання спору⁷.

Незважаючи на те, що «Права, за якими судиться малоросійський народ» так і не були введені в дію, вони залишаються видатною правовою пам'яткою національного права і процесу.

Закономірним підсумком тривалої окупації українських земель стало повсюдне впровадження російського законодавства. Ключовою особливістю російського законодавства є відмова від змагальних форм розгляду і вирішення спірних цивільних справ на користь слідчості (розшуку). Найяскравіше ці тенденції проявилися в петровську епоху. Відчутні зміни стали можливими лише через століття.

Сьогодні дедалі частіше можна побачити спроби об'єктивного та всебічного наукового осмислення судової реформи, що відбулася в Росії, її значення в загальноєвропейському масштабі, досвіду створення цивільного процесуального кодексу, який за своїми характеристиками не поступався основним європейським законам того часу. Для авторитарної країни – такий досвід

унікальний. Статут цивільного судочинства 1864 р. закріпив основні демократичні принципи цивільного судочинства. Водночас, незважаючи на те, що Судова реформа майже докорінно змінила судоустрій в Російській імперії, на українських землях, зокрема в Південно-Західному краї, вона зіткнулася зі специфічними проблемами і мала свої особливості. Реформи тут через недовіру до місцевого населення відбувалися повільніше, вибори суддів замінювалися їх призначенням, а кадровий склад суддів штучно регулювався на користь представників панівної нації. У зв'язку із зростанням польського національно-визвольного і селянського рухів у західних губерніях країни її проведення було розтягнуто на декілька десятиліть, аж до часу початку загальноросійських контрреформ⁸.

З метою забезпечення повноти проведеного дослідження необхідно звернути увагу й на австрійське законодавство, що поширювалося на частину українських земель. Д. О. Менюк зазначає, що на західноукраїнських землях австрійське законодавство поступово почали запроваджувати з 1772 р. До правління Марії Терези цивільні процесуальні норми містились у численних статутах, виданих окремо для кожної із територій земель. У 1782 р., за панування Йосифа II, чинності набув Загальний судовий закон, проте у зв'язку із його практичною недосконалістю у 1796 р. було прийнято Австрійський Цивільний процесуальний кодекс, який докладно регулював усі стадії цивільного процесу. Однак на практиці застосування його норм призводило до затягування та неефективності судового захисту. Із того часу було запроваджено низку нормативно-правових актів, були намагання здійснити їх кодифікацію та реформувати здійснення цивільного судочинства. Досконало це вдалось зробити лише 1895 р. завдяки запровадженню Закону про судовий процес у цивільних справах⁹.

Досліджуючи цивільне судочинство у Галичині за австрійським цивільним процесуальним кодексом 1895 р., Х. М. Думич стверджує, що принципи австрійського цивільно-процесуального права, впроваджені Кодексом 1895 р., були результатом запозичення досвіду інших країн, передусім Німеччини, та еволюції правової думки в напрямі концентрації матеріалу, гласності, рівноправності, безпосередності, усності й суддівського керівництва процесом. Відображені у Кодексі принципи були тісно пов'язані між собою: принцип концентрації матеріалу найповніше реалізувався за умов реалізації засади безпосередності; поєднання принципів усності й письмовості було важливим для повноти судового розгляду; взаємозв'язок концентрації та змагальності мав вагоме значення для формування доказової бази у справі¹⁰.

Дотримуючись хронології минулих подій, варто спинитися на радянському періоді нашої історії. Перетворення кардинально змінили судову систему та цивільне судочинство.

Декретом Ради народних комісарів «Про суд» від 22 листопада 1917 р. усі донині існуючі судові установи були ліквідовані. На території України Третій

Універсал Центральної Ради визначив завдання Генеральному секретарству судових справ «зробити всі заходи до упорядкування судівництва і привести до згоди з правними поняттями народу». На західних територіях України свою незалежну систему органів державної влади намагалась побудувати Західноукраїнська Народна Республіка. Закон «Про тимчасову організацію судів і влади судової» від 21 листопада 1918 р. поклав початок заміни австрійської судової влади українською. 4 січня 1918 р. було прийнято Декрет «Про введення народного суду в Україні», яким остаточно ліквідовано судову систему Російської імперії на території України¹¹.

Фундаментальним явищем у розвитку законодавства і цивільного процесу України став Цивільний процесуальний кодекс УРСР 1924 р., який проголосував принципи диспозитивності, рівності сторін перед судом і законом, рівноправності сторін у процесі, активності суду, що розглядав справу, змагальності, гласності, національної мови судочинства, усності, безпосередності, безперервності. Очевидно, що ЦПК 1924 р. порівняно зі Статутом 1864 р. обмежив диспозитивність цивільного процесу та його змагальний характер.

11 вересня 1929 р. був прийнятий ЦПК УРСР. Цей Кодекс не змінив форми існуючого цивільного судочинства, по суті, змістовно та структурно дублюючи ЦПК 1924 р.¹²

Наступну кодифікацію законодавства було проведено лише в середині ХХ ст. Її підсумком стало ухвалення ЦПК УРСР 1963 р. В умовах соціалістичної держави та суспільства складно було очікувати на появу нормативно-правового акта, який би сприйняв ідеї формування авторитетної і незалежної судової влади та цивільного судочинства, в основі якого – права і свободи особистості. У цьому причина того, що ЦПК УРСР специфічним чином наповнив зміст принципів цивільної процесуальної діяльності, поставивши на чільне місце примат державних і суспільних інтересів. Це, зрештою, не могло не відбитися на структурі та змісті цивільного процесуального закону. Активність суду, участь прокурора та інших державних органів і громадських організацій у цивільному процесі, обмеження диспозитивних прав сторін, екстраординарні способи перевірки судових рішень – це основні характеристики цивільного судочинства в розглянутий період. Не можливо залишити поза увагою й те, що зовсім іншого розвитку набула змагальна форма ведення процесу.

Відновлення державної незалежності України мало стати новим етапом у розвитку судової влади та цивільного судочинства. Але, зрозуміло, що численні очікування, так і не були реалізовані. Не було швидкоплинної реформи всіх сторін державного життя, зокрема й у сфері судової влади. Не було сильної політичної волі, спрямованої на стрімкий відхід від радянського минулого, формування нової правової системи, модернізації законодавства, що відповідає тенденціям розвитку суспільних відносин. Новий ЦПК України було ухвалено лише 2004 р.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Аналіз Руської Правди дає підстави зробити деякі висновки щодо початкових поглядів на сутність процедур розгляду та вирішення цивільних справ у Києво-Руській державі. Перше – це фрагментарне правове регулювання процесуальних відносин. Друге – закладаються підвалини для розвитку принципів усності та гласності в цивільному судочинстві. Третє – ініціатива сторін нівелювала слабке уявлення щодо прав і обов'язків суду. Четверте – інтереси сторін визначають форму розгляду спірної справи.

Оцінюючи в історичній ретроспективі значення Литовських статутів у контексті становлення загальноєвропейської судової процедури, зазначимо, що, з одного боку, вони забезпечили наступність змагальних форм ведення цивільної справи, незважаючи на те, що ставили в залежність обсяг прав та обов'язків у судовому процесі від стану, національності, статі, осілості, з другого – деталізували правове регулювання окремих аспектів цивільної процесуальної діяльності з метою примусу сторін дотримуватися загального порядку здійснення цивільного судочинства.

Характерними рисами етапу національної визвольної боротьби українського народу є: своєрідна судова система, що поєднувала безліч органів, наділених компетенцією з розгляду та вирішення спірних справ; розгалужена система джерел права, починаючи від звичаїв, статутів, магдебурзького права в різних авторських обробках і закінчуючи козацьким правом. Складно говорити про послідовний розвиток судової влади та цивільного судочинства.

Закономірним підсумком тривалої окупації українських земель стало повсюдне впровадження російського законодавства, яке закріпило розшукову форму розгляду цивільних справ. Відчутні зміни стали можливими лише через століття.

Необхідним убачається порівняння Австрійського цивільного процесуального кодексу та Статуту цивільного судочинства Російської імперії, що діяли на українських землях. Закладені в їхній основі ідеї свідчать про високий рівень осмислення проблем правозастосування, що були в певному сенсі подібними для обох держав. Водночас вони визначили різний вектор розвитку цивільних процесуальних систем. У Росії рушійною засадою цивільного процесу була ініціатива сторін, в Австро-Угорщині – судове керівництво процесом.

В умовах соціалістичної держави та суспільства неможливе формування авторитетної і незалежної судової влади та цивільного судочинства, в основі якого – права і свободи особистості. Відновлення державної незалежності України мало стати новим етапом у розвитку судової влади та цивільного судочинства. Але новий ЦПК України було ухвалено лише 2004 р.

Сьогодні ми переживаємо новий період у боротьбі за демократичне майбутнє української державності. Вибір українського народу очевидний. У цьому сенсі історичний досвід є точкою відліку вирішення накопичених проблем і дослідження верховенства права в цивільному судочинстві.

1. Страхов Н. Право в украинских землях во время их пребывания в составе Польши, Литвы и Речи Посполитой (конец XIV – первая половина XVII в.) *Право України*. 2013. № 1. С. 190, 199, 200. 2. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х т. Т. 2: Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2003. С. 300, 301, 306, 307, 310, 312, 313, 318, 319. 3. Гетманцев О. В. Формування та розвиток цивільного процесуального законодавства в Україні: питання історичної періодизації. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 644. Правознавство. С. 85. 4. Биркович О. І. Судова система Української держави (Гетьманщини) 1648–1657 рр.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. С. 6. 5. Стецюк Б. Р. Судові реформи П. Полуботка і Д. Апостола. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2015. № 825. С. 282, 283, 285, 286. 6. Остапенко Т. О. «Права, за якими судиться Малоросійський народ» 1743 року – важливий етап систематизації права України-Гетьманщини XVIII ст. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 51. С. 440, 441, 444, 445. 7. Изарова И. А. Судебная реформа 1864 г. на территории украинских губерний Российской империи и ее значение для развития гражданского судопроизводства в Украине. *Судебные уставы Российской империи 1864 года: влияние на современное законодательство Литвы, Польши, России, Украины, Финляндии (к 150-летию Судебной реформы. 20 ноября 1864 г. – 20 ноября 2014 г.): сб. науч. статей* / под ред. Д. Я. Малешина. Москва: Статут, 2014. С. 97, 98. 8. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. І. Б. Усенка. Проект «Наукова книга». Київ: Вид-во «Наукова думка», 2014. С. 229, 230. 9. Менюк Д. О. Перегляд судових рішень за новоявленими або виключними обставинами у цивільному процесі України: дис. ... доктора філософії. Київ, 2021. С. 22. 10. Думич Х. М. Цивільне судочинство у Галичині за Австрійським цивільним кодексом 1895 року: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. С. 96, 97. 11. Менюк Д. О. Названа праця. С. 25–29. 12. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Харків: Право, 2012. С. 15–19.

References

1. Strakhov N. Pravo v ukraynyskykh zemliakh vo vremia ykh prebyvaniya v sostave Polshy, Lytvy y Rechy Pospolytoi (konets XIV – pervaya polovyna XVII v.) *Pravo Ukrayny*. 2013. № 1. S. 190, 199, 200. 2. Statuty Velykoho kniazivstva Lytovskoho. U 3-kh tomakh. Tom 2: Statut Velykoho kniazivstva Lytovskoho 1566 roku. Za red. S. Kivalova, P. Muzychenka, A. Pankova. Odessa: Yurydychna literatura, 2003. S. 300, 301, 306, 307, 310, 312, 313, 318, 319. 3. Hetmantsev O. V. Formuvannia ta rozvytok tsyvilnoho protsesualnoho zakonodavstva v Ukraini: pytannia istorychnoi periodyzatsii. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*. 2013. Vyp. 644. Pravoznavstvo. S. 85. 4. Byrkovych O. I. Sudova systema Ukrainskoi derzhavy (Hetmanshchyny) 1648–1657 rr.: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2004. S. 6. 5. Stetsiuk B. R. Sudovi reformy P. Polubotka y D. Apostola. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Seriya: «Iurydychni nauky». 2015. № 825. S. 282, 283, 285, 286. 6. Ostapenko T. O. «Prava, za yakymy sudytisia Malorosiyskyi narod» 1743 roku – vazhlyvyi etap systematyzatsii prava Ukrainy-Hetmanshchyny XVIII st. Aktualni problemy polityky. 2014. Vyp. 51. S. 440, 441, 444, 445. 7. Yzarova Y. A. Sudebnaia reforma 1864 h. na terytoryy ukraynyskykh hubernyi Rossyiskoi imperyy y ee znachenye dlia razvytia hrazhdanskoho sudoproizvodstva v Ukraine. *Sudebnye ustavy Rossyiskoi imperyy 1864 hoda: vliyanye na sovremennoe zakonodatelstvo*

Lytvy, Polshy, Rossyy, Ukrainy, Fynliandy (k 150-letyiu Sudebnoi reformy. 20 noiabria 1864 h. – 20 noiabria 2014 h.): sb. nauch. statei / pod red. D. Ya. Maleshyna. Moskva: Statut, 2014. S. 97, 98. 8. Sudova vlada v Ukraini: istorychni vytyky, zakonomirnosti, osoblyvosti rozvytku / Za red. I. B. Usenka. Proekt «Naukova knyha». Kyiv: Vyd-vo «Naukova dumka», 2014. S. 229, 230. 9. Meniuk D. O. Perehliad sudovykh rishen za novoviyavlennymi abo vykliuchnymi obstavynami u tsyvilnomu protsesi Ukrainy: Dys. ... na zdobuttia stupenia doktora filosofii. Kyiv, 2021. S. 22. 10. Dumych Kh. M. Tsyvilne sudochynstvo u Halychyni za Avstriiskym tsyvilnym kodeksom 1895 roku: Dys. ... kand. yuryd. nauk. Lviv, 2016. S. 96, 97. 11. Meniuk D. O. Perehliad sudovykh rishen za novoviyavlennymi abo vykliuchnymi obstavynami u tsyvilnomu protsesi Ukrainy: Dys. ... na zdobuttia stupenia doktora filosofii. Kyiv, 2021. S. 25–29. 12. Komarov V. V. Tsyvilne protsesualne zakonodavstvo u dynamitsi rozvytku ta praktytsi Verkhovnoho Sudu Ukrainy. Kharkiv: Pravo, 2012. S. 15–19.

Zubach Vasyl. Historical and Legal Essay on the Formation of Civil Procedural Legislation in View of the Rule of Law Principle

Introduction. *The article examines the main stages of development of civil procedural legislation and the implementation of European legal values reflecting the right to a fair trial in the broad historical context. In terms of the problem statement, the researcher notes that one of the goals of profound transformations is to implement the ideas of the rule of law in all areas of legal regulation. This leads to the formulation of new research tasks which cannot be successfully solved without understanding the evolutionary direction of development of national civil procedure and perception of the universally recognized values of the modern legal order, which are based on human and civil rights and freedoms, fundamental procedural guarantees and standards for their enforcement. Ultimately, it is about learning from the lessons of the past, not repeating its mistakes, and building a European state with long-standing democratic and legal traditions.*

The aim of the article. *The purpose of the article is to analyze the historical development of due process of law, which is an essential prerequisite for the study of new legal phenomena, including the rule of law in civil proceedings.*

Results. *As a result of the study, the author concludes that the Rus Pravda initiated the formation of Ukrainian law and procedure. Having emerged on the basis of customs, Rus Pravda preferred mainly self-defense and vigilante procedures; the Statutes of the Grand Duchy of Lithuania ensured the continuity of adversarial forms of civil proceedings, and detailed the legal regulation of certain aspects of civil procedural activity with a view to compelling the parties to comply with the general procedure for civil proceedings; The characteristic features of the Hetmanate stage are: a peculiar judicial system and an extensive system of sources of law; the result of the long occupation of Ukrainian lands was the introduction of the search form of civil proceedings; in a socialist state, it is impossible to form an authoritative and independent judiciary and civil proceedings based on individual rights and freedoms.*

Conclusions. *The declaration of Ukraine's independence is a new stage in the development of the judiciary and civil justice. In this sense, historical experience is the starting point for solving the accumulated problems and studying the rule of law in civil proceedings.*

Key words: *rule of law, principles of civil proceedings, adversarial proceedings, CPC of Ukraine, historical and legal method of research.*